

שלוחי בית-הדין בצנעא לקהילות תימן

יוסף טובי

מבנה הקהילה היהודית והנהגתה בארצות-המזרח כמאות השנים האחרונות נחקר אך מעט. דלות הן ידיעותינו בנושא זה לא רק באשר למישור של הקהילה הבודדת, אלא אף באשר למישור הארצי, דהיינו יחסי הגומלין שבין הקהילה המרכזית בארץ כלשהי ובין הקהילות האחרות שבאותה ארץ. סמכותה של קהילת צנעא על הקהילות האחרות בתימן נדונה במקום אחר.¹ סמכות זו נבעה מחד גיסא מתחושת האחריות של הגדולה, ואולי אף הותיקה, בקהילות תימן, שבה היה המרכז היהודי הרוחני העיקרי בארץ זו, ומאידך גיסא — מנכונותם מרצון של בני הקהילות האחרות להכיר בסמכות זו, מבלי שהדבר ייכפה עליהם על ידי השלטונות המוסלמיים. המאמר שלפנינו עניינו במוסד אחד בלבד של ההנהגה היהודית בתימן, והוא שלוחי בית-הדין בצנעא לקהילות תימן, המעיד על מעמדה המיוחד של קהילת צנעא בארץ זו.

א. שלוחי בית-הדין לצורך פיקוח על חיי הדת והחברה

נוהג קבוע היה מקובל במהלך המאות י"ט-כ' בתימן, שבית-הדין בצנעא היה שולח שלוחים מטעמו אל הקהילות השונות בתימן, כדי לפקח על הנהגתן וחייהן, ובעיקר לפקח על השוחטים והבודקים ועל עורכי הקידושין והגירושין וכן לסייע בהקמת מערכת חינוך אלמנטרית ופתרון בעיות שונות, שנתעוררו בהנהגתן של קהילות אלו. אין בידינו ידיעות על קיומו של מוסד זה של שלימות קודם לכן, אך אפשר שהוא נוסד כבר בימיו של ר' יחיא צאלח (מהרי"ץ, 1715-1805), שבסמכותו הכירו כל קהילות תימן. מתוך ספר השו"ת שלו 'פעולת צדיק' ומפירושו 'עין חיים' על התכלאל יש ללמוד, שקהילות תימן הרבו לפנות אליו בשאלות הלכתיות, והוא אף היה מתערב

¹ ראה מאמרי 'The Authority of the Community of San'ā over the Other communities of Yemen', שהופיע כהוצאה משוכפלת לקראת הועדה הבינלאומית לחקר הקהילות היהודיות בארצות האסלאם, מכון בן-צבי, ירושלים תשל"ד. מאמר זה נדפס לאחרונה בשינויים בספר S. Deshen and W.P. Zenner (ed.), *Jewish Societies in the Middle East — Community, Culture and Authority*, Washington D.C., 1982, pp. 235-250

בנעשה בקהילות אשר לא נשמעו להוראות החכמים או יצאו נגדם². לאחר מותו נתעמעמה במקצת יוקרתו של בית־הדין בצנעא בקרב הקהילות האחרות. אך סמכותה הרוחנית לא בטלה, וחכמיה אף היו נותנים דעתם לתקנתן של הקהילות הללו. אף לא חששו להוכיח את ראשי הקהילות במקום שראו צורך בכך ולהורות להם כיצד להנהיג את צאן־מרעיתם.³

על־כל־פנים, במקורות שלפנינו נמסר לראשונה על קיומו של שלוח בית־הדין בצנעא רק ב־1835. שלוח זה היה ר' שלום בן יהודה מנצורה, שלימים (ב־1854) נתמנה לנגיד על קהילת צנעא.⁴ ר' עמרם קרח מתאר את שליחותו של מנצורה בלשון זו: 'בעל שכל חד וחרף, שוחט ובודק מומחה. בשנת בקמ"ו (התקצ"ה-1835) יצא אל הכפרים הסמוכים והרחוקים בפקודת בית־דינו של מהר"י (ר' יוסף) קארה ז"ל, לבדוק השוחטים בדיני שחיטה והסכין ושבעים טרפיות, ומי שנמצא בקי העמידו על חזקתו ומי שהיה חסר השלים לימורו.⁵

נראה שבימי האנדרלמוסיה של המאה ה־19, החל מסוף שנות ה־30 ואילך, כאשר נקרעה הארץ בשל מאבקים בלתי פוסקים על השלטון, לא התקיים מוסד השליחות, שכן בלאו הכי היו רוב בני קהילת צנעא וחכמיה פליטים בקהילות שונות, קרובות ורחוקות.⁶ עם שחזרו החיים למסלולם התקין לאחר הכיבוש התורכי ב־1872, נתחזק

- 2 ראה: יהודה רצהבי, 'מהר"י וספרו "פעולת צדיק"', בתוך: שבות תימן, בעריכת ישראל ישעיהו ואהרן צדוק, תל־אביב תש"ה, עמ' 104 ואילך. כתבי מהר"י הנוכרים, ראה: פעולת צדיק, שו"ת, א-ג, תל־אביב תש"ו-תשכ"ה: עץ חיים על התכלאל, נדפס לראשונה, ירושלים תרנ"ה.
- 3 ראה המאמר הנזכר בהערה 1 לעיל. כמה תעודות חשובות לעניין זה, שנידונו במאמר הנ"ל, נתפרסמו בספרי, יהודי תימן במאה ה־19 — תולדות ומקורות, תל־אביב תשל"ו, עמ' 191-214. חומר חשוב חדש בעניין היחס שבין בית־הדין בצנעא לקהילות תימן האחרות במחצית הראשונה של המאה ה־19 נתפרסם לאחרונה בידי הרב ד"מ שמואל בספרו של יזיל נחום, מיצירות ספרותיות מתימן, בעריכת יוסף טובי, חולון תשמ"א, עמ' עה-קז.
- 4 הוא נפטר בשנת 1848. ראה עליו ועל שליחותו: עמרם קרח, סערת תימן, בעריכת שמעון גריידי, ירושלים תשי"ד, עמ' מה. ראשון בין החוקרים שעמד על מוסד זה של שלוחי בית־הדין צנעא הוא ש"ד גויטיין במאמרו 'על החיים הציבוריים של היהודים בארץ תימן', ספר היובל למרדכי קפלן, חלק עברי, ניו־יורק תשי"ג, עמ' נב; וראה גם יחיאל נחשון, 'ההנהגה היהודית בתימן', בתוך: יהדות תימן — פרקי מחקר ועיון, בעריכת ישראל ישעיהו ויוסף טובי, ירושלים תשל"ו, עמ' פז.
- 5 אכן כתב ר' שלום מנצורה שני חיבורים בהלכות שחיטה: פירוש זבחי תודה על שערי קדושה למהר"י ושלמי חגיגה. ראה: יוסף טובי, כתבי־היד התימניים במכון בן־צבי, ירושלים תשמ"ב, סי' 112, 129.
- 6 כך למשל מספר ר' יעקב ספיר, כי בעת ביקורו בכוחלאן, צפונית מערבית לצנעא, בסיון תרי"ט (1859), נפסלו שני שוחטים על־ידי בית־הדין צנעא, אך בקהילה זו היו מאנשי צנעא, שיחסיהם עם הקהילה המקומית היו מתוחים בגלל פסילת שני השוחטים המקומיים. יציין, כי הקהילה המקומית לא היתה מוכנה לקבל, כי שני שוחטים נפסלו על־ידי בית־הדין צנעא, ליתר דיוק על־ידי באי־כוחו, ואחד מהם אף המשיך לשחוט. ספיר לא ציין בפירושו אם השוחטים נפסלו על־ידי שלוחי בית־הדין צנעא, או על־ידי חכמים מצנעא שבאו לכוחלאן כפליטים. על־כל־פנים, ר' יעקב ספיר רחה הצעתם של בני המקום, לבדוק את השוחטים, כחכם הבא מירושלים, בטענה כי לא מן הדין הוא שאדייק אחר ב"ד הגדול של צנעא, חלילה לי להתיר מה שאסרו גדולי המדינה. ראה אבן ספיר, חלק א, ליק 1866, דף קד, ב.

יותר ארגון של קהילות תימן. בהנהגתו הרמה של ר' סלימאן קארה, שכיהן בתפקיד הראב"ד (1849-1889) כיוורשו של אביו, ר' יוסף קארה (1812-1849). בתעודה, השמורה באוסף ששון, נמסר על שליחותם של שני חכמים, ר' יחיא בן חיים אלשיך ור' חיים בן מ"ו סאלס חבשוש⁷ בשליחות ה' מריש גלותא בי דינא דק"ק צנעא יע"א לפקה על ענייני בני ישראל היושבים חוץ למדינת צנעא על השוחטים והבודקים והדינים והמריכות ומה שהוא צורך רבים בכח המסור בדינו מב"ד הגדול הי"ו".⁸ לאחר מות ר' סלימאן קארה ב-1889 רבו המחלוקות בקהילת צנעא על ההנהגה, ומעמדה נתערער. ראשי הקהל התחלפו בתכיפות גדולה, באופן שמוסד השליחות לערייה-השדה ולכפרים נתבטל למעשה. חידושו של מוסד זה בא רק עם ר' יחיא יצחק, שכיהן במשך קרוב לשלושים שנה כראב"ד וכראש הקהילה (תרס"ה-תרצ"ב, 1905-1932). ר' יחיא יצחק, שהנהיג עדתו ביד רמה ופעל לתיקון עניינים ארגוניים שונים, נתן דעתו גם להידוק הקשרים עם הקהילות שמחוץ לצנעא. כתב על כך הרב ע' קרח:

...ולשמע חכמתו באים מכל הערים והכפרים ליהנות מאור תורתו, לפתור שאלותיהם וספקותיהם, ועל הרוב בדיני שחיטה ובדיקה קדושין וגרושין. וכראותו כי רב הטורח תפש דרך בתי דינים הראשונים (הדגשה שלי, י"ט), ומינה את הרב יחיא נחום מעיר אלשגאדרה לילך בעצמו לכל הכפרים והעירות, ונתן לו רשות לבדוק השוחטים ומנקרי הכשר להעמיד הבקאים בחזקתם, ומי שהוא מוכשר וצריך להשלים לימודו מלמדו ומרגילו במלאכה ונותן לו רשות וכך בדיני גטין וקדושין. הרב יחיא נחום איש נבון ולמדן ויותר מהיר במלאכות אלו בדעת והשכל, נתקבל אצל אנשי הכפרים ולדבריו הטו און. שנים רבות יגע בעבודתו והרב הראשי שבע רצון, ראהו שלם בתפקידו.⁹

יושם לב לכך, שר' יחיא נחום זה לא היה מבני קהילת צנעא, אלא מקהילת אלשגאדרה שמצפון לה. מעדויות שבעל-פה עולה, כי שליחותו היתה מסוף שנות העשרים עד עלייתו ארצה ב-1936. בנדודיו פעל ר' יחיא נחום אף בעניין אחר, קונספיראטיבי, והוא הצלת נערים ונערות יהודים מגזירת היתומים. יתומים יהודים הוכרחו על ידו

7 לא זהיתי את שני השלוחים, אך הם היו בני משפחות ידועות בצנעא, שהעמידו אישים חשובים מתוכן. פרופ' גויטיין (שם, שם) כותב, כי הם לא היו 'מן החכמים הנודעים לתהילה', וכי 'בכלל לא נחשבה השליחות לתפקיד נכבד, כי זאת מלאכה שיש עמה שכר, ואין תלמיד-יחכמים של תימן אוהבים לעשות את תורתם מלאכתם'. דברי גויטיין נסתרים לכאורה משליחותו של ר' שלום מנצורה, מחכמי תימן החשובים בדורו, שלימים נתמנה אף שיח', אך נראה שבעת שליחותו היה עדיין צעיר לימים, ולא ראה בכך פגיעה במעמדו.

8 כ"י ששון 973, עמ' 99-100. צילום במכון בן-צבי, תיק 269. וכבר הזכירה גויטיין במאמרו הנ"ל (הערה 4). עמ' נב. להלן, נספח א, נביא את הנוסח המלא של התעודה.

9 עמרם קרח, סערת תימן, עמ' עג.

מעריי-השדה ומן הכפרים אל צנעא, שם נבלעו בקהילה היהודית הגדולה והנפרדת מן השכונות המוסלמיות. ממנה הוברחו אל ערן ומשם לארץ-ישראל.¹⁰

נראה שעוד קודם למינויו של ר' יחיא נחום, מונה ר' אברהם ערוסי לשלוח בית-דין צנעא לקהילות תימן. מאחר שעלה ארצה ב-1923, יש להניח שכתב-המינוי, שהעתקו בידינו,¹¹ קדם לשנה זו. כתב-המינוי מופנה 'לגבורי התורה, דבכל אתרא ואתרא, ובפרט זובחי הזבח' (השוחטים), ונאמר בו כי 'נתנו לו רשות לפקח על השוחטים דבכל מדינה ומדינה ועיר ועיר שבארצות תימן יע"א'. הרשות הניתנת לא רק על-ידי בית-הדין בצנעא, אלא גם על ידי חכמי הישיבה שבה,¹² נוגעת לא רק לענייני השוחטים והשחיטה, כי אם גם 'בכל דינים ודיני גטין וקדושין'. יצוין, שגם ר' אברהם ערוסי לא היה בן צנעא, אלא מקהילת מחנית, גם היא צפונית מערבית לצנעא. בניגוד לשלוחים הנ"ל, אין בידינו עדויות חותכות, שאמנם פעל ערוסי כשליח בית-הדין בצנעא. עם זאת אין ספק שהיה בקי בהלכות שחיטה וטרפות, כפי העולה מכך שכתב חיבור מיוחד בנושא זה בשם 'בית הראה'.¹³

הנוהג לשלוח שלוחים לקהילות תימן נמשך גם בימיהם של הרבנים, שכיהנו לאחר ר' יחיא יצחק. ר' יחיא אביץ, שכיהן בשנות 1932-1934, שלח את ר' שאול כהן, אף הוא לא מצנעא.¹⁴ ואילו ר' עמרם קרח, שכיהן כרבה הראשי של יהדות תימן מאחר מות ר' יחיא אביץ, עד העלייה ארצה ב-1949, כותב:

הסמכתי בודקים לסובב לכל עיר וכפר לבדוק השוחטים בהרגש פגימת הסכין ודיני שחיטה ובדיקת הריאה ויתר האיברים, להעמיד הבקיאם בחזקתן וללמד מי שרוצה ללמוד, ולקרבה אל המלאכה גם מי שעדיין צריך להשלים לימודו, וליתן הרשאה למי שנמצא רזיו ובקי; להעמיד מלמד תש"ב בעיר שאין בה מלמד.¹⁵

עניין זה של העמדת מלמד דרדקי, יש בו חידוש לעומת הדורות הקודמים. בין שלוחיו של ר' עמרם קרח היו ר' יוסף ור' אהרן, בניו של ר' יחיא נחום הנ"ל, שתפשו אומנות אביהם.¹⁶

10 על חלקן של ר' יחיא נחום בהברחת היתומים, ראה: משה צדוק, יהודי תימן — תולדותיהם וארחות חייהם, תל-אביב תשכ"ו, עמ' 107. וראה להלן בסמוך על בניו, שמילאו תפקיד דומה כשלוחי בית-דין צנעא. דמותו של ר' יחיא נחום יעיסוקו בהברחת יתומים מתוארים בספר יציאת תימן מאת עזרא כהן, תל אביב חש"ד, עמ' 35-36. שם, וכן בעמ' 90 ואילך, גם תוארה דמותו של ר' דאוד עואץ, מי שמילא את מקומו בשליחת מטעם בית-דין צנעא. (תודתי למר אברהם הלוי שהפנה תשומת לבי לכך.)

11 נחום, מיצירות ספרותיות מתימן (לעיל, הערה 3) עמ' קיח-קיט.
 12 על מעמדם העדיף של חכמי הישיבה על זה של בית-הדין, ראה: הרב יוסף קאפח, הליכות תימן, ירושלים תשכ"א, עמ' 72 ועמ' 77 ואילך.
 13 ראה: כתבי-היד התימניים במכון בן-צבי, עמ' 61, ס"ו 115.
 14 למדתי על כך מפני הרב יוסף קאפח, תודתי נתונה לו על כך ועל עניינים אחרים שלמדתי ממנו בהכנת המסמכים, המתפרסמים בזה.
 15 סערת תימן, עמ' עח.
 16 ראה להלן שתי התעודות, המתפרסמות כנספחים ב, ג.

מכל העדויות שהובאו לעיל עולה לכאורה, כי שלוחי בית־הדין בצנעא לא הרחיקו לכת מעבר לרמה המרכזית של תימן, דהיינו התחום שמסביב לצנעא. ואמנם כך כותב במפורש גם ר' אברהם טביב, בהתייחסו למוסד הנדון:

צנעא שולחת חכמים בודקים לבדק את השוחטים בהרבה מחוזות הקרובים, לדעת אם הם ראויים למנוים. וכל מי שלא נמצא ראוי לדעת הבודק, מסלקו, וכפי שציינתי לעיל אין לה כח מדיני וכו' אבל כשהיו פוגעים במתעקש שלא נשמע לפקודת הבודק, הבית דין בצנעא שולח לו לבוא, ואם יסרב, מנדים אותו בחרם ובשמטא, ואיש כזה נבדלים ממנו כל הקהילה כמצרע עד שמכרח לעלות לצנעא ויתפס עם הרבנות ויקבל ענש ממון כאשר יושט עליו. ואחר כך יתירו לו וימסרו כתב התרה או יכריזו באגרות לקהלתו שכבר הותר, ובענין הבדיקה יבדק שוב לפני הבית־דין ומה שיחליטו עליו כן יקום. אבל זה השבט [חידאן?] היתה צנעא רודה בו לעתים רחוקות.

מבין הגליות שלא היו נזקקות לצנעא, וגם צנעא לא היתה שולחת לבדק אחריהם, יש להזכיר את צעדה וחידאן ושרעב וביצ'א ומחוזיהן, הן מפני רחוק מקומן והן מפני שלא פסקו מהן רבנים ומורי הוראה. יש אמנם עוד מקומות מרכזיים, שגם מהם לא פסקו רבנים ומורי הוראה, אבל להיותם קרובים לצנעא שולחים תעצומותיהם לצנעא, והיא פורשת עליהם את כנפיה.¹⁷

נראה שטביב מגזים במקצת בהערכת 'עצמאותן' של הקהילות הללו, שכן אף הן נזקקו לבית־דין צנעא, וזה היה רואה עצמו רשאי ומחוייב לפקח עליהן. כך לא רק במאה ה־18, בימי מהרי"ץ, וכן במאה ה־19 בימיהם של ר' יוסף קארה ובנו ר' סלימאן, כי אם גם במאה ה־20 בימי ר' יחיא יצחק.¹⁸ כך עולה למשל מתוך תעודה, העומדת להתפרסם בקרוב בידי אברהם הלוי, ירושלים, כי מצודתה של קהילת צנעא היתה פרושה אף על קהילות רחוקות, כגון אב שבאזור שרעב בדרום תימן. התעודה, שתאריכה הוא כג תמוז ב"ך לשטרות (1909), היא אגרת שכותב השליח ר' אברהם בן יוסף שחב אל ראשי קהילת אב, ובה הוא מציין כי הוא 'שד"ר בי"ד צנעא הגעתי למדינת אב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניהם חרולים וגדר אבניו נהרסה ולא אוכל לבנות הפרצה... יש בידי הרשאה להשגיח על כל דבר ודבר בעין פקוחה כאשר עיניכם תחזינה'.

17 אברהם טביב, גולת תימן, תל־אביב תרצ"ב, עמ' 33-34.

18 עם זאת, הקשרים בין צנעא ובין הקהילות בצפון תימן היו פחות קבועים, בעיקר בשל המרחק. על־כל־פנים, אין בדינו ידיעות על שלוחים מבית־דין צנעא אליהן, אלא לצורך מוגדר. העניין כולו איננו חלק מן הדין במאמר זה, ויש לדון בו לעצמו.

ב. שלוחי בית-הדין לגביית תרומות לישוב ארץ-ישראל

לבד מהפיקוח על השוחטים ועל הממונים על הקידושין ועל הגירושין ומהסיוע בהקמת מערכת חינוך אלמנטארית ומיישוב סכסוכים בתוך הקהילות, היה עניין נוסף, והוא איסוף תרומות לארץ-ישראל, שלשמו נשלחו שלוחים מטעם הנהגת קהילת צנעא – חברי בית-הדין ובני הישיבה – לקהילות היהודיות שכרחבי תימן. למרכזיותה של צנעא בעניין זה מסורת ארוכה וקדומה, החוזרת ככל הנראה לימי הגאונים במאה ה-10. מתקופה זו נשתמרו בגניזה כמה וכמה אגרות גאונים, שבהן מוכתרים כמה מראשי הקהילה בצנעא כתואר 'אלופים' מטעם גאוני בבל, ותפקידם הוא לאסוף את התרומות לישיבת בבל מכל רחבי תימן, כולל צעדה הרחוקה בצפון, ולהעבירן לתעודתן. מלבד התואר 'אלוף' הם מכונים גם 'השופטים והשלוחים והממונים משער ישיבתנו (שבבבל!) בכל ארץ ימן וימאמה' (תימן והאזור הסמוך לה מצפון מזרח). אולם מתוך האגרות הללו עולה, כי אותם ממונים מטעם ישיבות בבל לא שוטטו ברחבי תימן כדי לגבות את הכספים, אלא התרומות היו מועברות אליהם על-ידי בני הקהילות האחרות, באופן שלבית-הדין בצנעא לא היה תפקיד בעניין זה.¹⁹ לא-כן בעת החדשה, שבה היו רופפים יחסית קשריה של יהדות תימן מבחינה מוסדית עם מרכזים יהודיים אחרים, ובית-הדין בצנעא היווה הסמכות העליונה. בבוא שלוחי הקהילות בארץ-ישראל לתימן היו מקבלים כתבי-מינוי גם מבית-הדין בצנעא. מינוי מיוחד זה נעשה הן בשל הרצון לעורר את יהודי תימן לפתוח כיסיהם ולתרום לישוב בארץ-ישראל, ובמיוחד למען עולי תימן, שהגיעו לירושלים משנת 1881 ואילך, והן בשל הויכוח שפרץ בראשית שנות השמונים במאה ה-19 בין שלוחי הספרדים מטבריה לשרד"ים התימנים מירושלים בדבר הכספים שנאספו בקופות רבי מאיר בעל-הנס. חכמי צנעא הביעו דעתם במפורש, שיש להקדיש כספים אלו לקהילת עולי תימן בירושלים.²⁰ ההתערבות הראשונה של ראשי קהילת צנעא בגביית כספים למען ארץ-ישראל היתה ב-1883, כאשר הגיעו לתימן השלוחים הראשונים של עולי תימן בירושלים, ר' שלום חמדי ור' יוסף נדאף, במטרה לייסד קופות קבועות על שם ר' שלום שבזי, בעבור התימנים בירושלים. הגיעו לידינו אגרות-שליחות מיוחדות ופניות מטעם בית-הדין בצנעא ובני הישיבה שלה אל קהילות תימן, בדבר שליחותו של ר' אברהם נדאף, שיצא מירושלים לתימן ב-1896 ושנית בשנת 1900.²¹ פעולתם

19 חלק מן האגרות נתפרסמו תחילה בידי מ"ב לוין ('אגרות גאון מבל לארץ ימן וימאמה', גנוי קדם, ג [תרפ"ה], עמ' 14-23), ושאריתן נתפרסמה בלוויית דיון מקיף בידי ש"ד גויטיין ('תמיכתם של יהודי תימן בישיבות בבל וא"י וכישיבת הרמב"ם', תרכ"ז, לא [תשכ"ב] 357-370).

20 על פרשת הויכוח ראה: הרב יוסף קאפת, 'שלוחים נשכחים לתימן', ירושלים, ב/ה (ירושלים תשט"ו), עמ' רפז-שז.

21 ראה: יוסף טובי, 'לתולדות היחסים בין התימנים והספרדים בירושלים בשנים תרמ"ב-תרס"ט', פרקים בתולדות הישוב היהודי בארץ-ישראל, ב (תשל"ו), עמ' 208-210; יהודה רצהבי, 'שליחות ר' אברהם אלנדאף זצ"ל לתימן', ממזרח וממערב, ב (תשמ"ב), עמ' 97-103. וראה שם (עמ'

של חכמי צנעא לקביעת קופות ע"ש שבזי הקיפה גם קהילות מרוחקות, כמו חידאן והקהילות הסמוכות לה בצפון הרחוק. כך עולה ממכתב של חכמי צנעא אל קהילת חידאן מ-1900, שבו הם ממנים את ר' עובדיה תושב צעדה, אף היא בצפון (שבא לצנעא לצורך כלשהו). כגבאי הקופות הנ"ל בצפון תימן, גם אפשר שהיה שליח מיוחד מטעם קהילת צנעא לצורך זה, והוא ר' ישראל בן ר' יחיא שרעבי.²² פעולת חכמי צנעא בקהילות תימן לצורך הישוב בארץ-ישראל נמשכו עד מלחמת-העולם הראשונה, במיוחד בקשר לשליחותו של ר' שלמה נדאף, לאחר הקמתו של ועד העדה התימנית בירושלים ב-1908. אחרי מלחמת-העולם הראשונה נידלדלו קהילות תימן מבחינה כלכלית, וממילא פסקו למעשה תרומותיהם לאחייהם התימנים בארץ-ישראל.

ג. היחסים הפנים-קהילתיים

עד כאן נדונו יחסים שבין קהילת צנעא, המרכז, לקהילות תימן הסמוכות לה והרחוקות ממנה, דהיינו, יחסים ברמה הארצית של הארגון הקהילתי. ואילו התעודה מאוסף ששון המתפרסמת להלן (נספח א) מוסיפה לידיעותינו גם בכמה עניינים שהם ברמה המקומית של הארגון הקהילתי.

(1) מעמדו של המארי. מעמדו נובע לא רק מכוח גדולתו בתורה, אלא מרצונו של הציבור. ההכרה בו היא וולונטארית, וכאשר המארי נוהג בשרירות מסויימת, דהיינו, נוטל לעצמו כיבודים בקריאת-התורה, שאינם מוצדקים לדעת המתפללים, הם מערערים על מעמדו. נסיונו להצדיק את דרישותיו בטענה שיש לו חזקה מאביו נדחה על ידי הציבור, וסופו של דבר שהוא נכנע.²³ למעשה יש בזה כדי לאפיין את מעמד המארי בקהילות תימן, שהוא חסר פריבילגיות. קרוב יותר להגדירו כראשון בין שווים, מאשר מנהיג בעל זכויות מיוחדות. בהקשרים אחרים בא הדבר לידי ביטוי בכך שהמארי, וכמוהו כלי-הקודש האחרים, לא התפרנסו מקופת הציבור, ושהוא היה מחוייב בתשלום מס-החסות – הג'זיה, בעוד שברוב קהילות ישראל בארצות האסלאם היו החכמים פטורים מתשלום מס זה ואף מתשלום מסים אחרים, שנגבו על ידי הקהילה לצורך עצמה.

91-90) בדבר פעולתם של חכמי צנעא עוד בעת שליחותם של ר' שלום חמדי ור' יוסף נדאף בשנות תרמ"ג-תרמ"ה.

22 המכתב ותצלומו, ראה: פנחס קפרא, מני תימן ובשעריים, בעריכת שמעון גריידי, רחובות תשל"ח, עמ' 36.

23 עניין הורשת השררה מצריך דיון בפני עצמו, וראה נחשון, דמותה של ההנהגה היהודית בתימן, עבודת מ"א, אוניברסיטת בראילן, רמת-גן תשל"ב, עמ' 31-34.

(2) **המארי כמנהיג בית־הכנסת.** עקרונית היתה הפרדה בין תפקיד המארי — המנהיג הדתי־הרוחני, לתפקיד מנהיג בית־הכנסת — עאקל אלכניס — שהוקנה לאדם בדרכים שונות. אם מכוח היותו בעל בית־הכנסת (ורוב בתי־הכנסת כתימן היו כבעלות פרטית), אם מכוח הירושה או האצלת סמכויות על־ידי בעל בית־הכנסת, ואם מכוח בחירה של הציבור. במקרה הנדון נבחר המארי לתפקיד זה על־ידי המתפללים של בית הכנסת. אין כאן מעשה של מינוי הכרוך בהתערבות חיצונית, אף לא של בית־הדין בצנעא. הזכויות המוקנות לעאקל אלכניס הן בעיקרן: ניהול התפילה, ובמיוחד 'התחלת' תפילות מסוימות, שרק לאחריה מצטרף הציבור, פתיחת ספר־תורה והזמנת מתפללים לקריאה בתורה ולתפילה (על־פי הנהגה בין יהודי תימן, אין שליח־ציבור קבוע, אלא כל יחיד משמש כשליח־ציבור על־פי תור). מצד אחר, מעמיד הציבור תנאים למארי, כעאקל אלכניס וכמנהיג רוחני: התנהגות עם הציבור בדרכי נועם, בענווה וביראת שמים, קביעת עיתים לתלמוד־תורה בציבור, לפחות מדי לילה לאחר תפילת ערבית, בהלכות איסור והיתר. עניין זה של תלמוד־תורה יש לו חשיבות מרובה ביהדות תימן, שבה החינוך הפורמאלי ברוב הקהילות שבעיירות ובכפרים לא עבר את השלב של לימוד תינוקות, והוא כלל בעיקר תפילה וקריאה במקרא, ואילו ההלכה והמדרש נלמדו בעיקר למבוגרים, במסגרת בית־הכנסת, לפני תפילות שחרית, מנחה וערבית ואחריהן.²⁴ למעשה איחד המארי בקהילה כפרית את שני התפקידים הללו: מארי אלכניס (הרב) ועאקל אלכניס (מנהל התפילה), שהיו נפרדים בבית־כנסת שבקהילה עירונית גדולה.²⁵

(3) **פרנסתו של המארי מן השחיטה.** נאמר לעיל, שהמארי לא היה מקבל משכורת מן הציבור. אולם פרנסתו היתה ממלאכתו וכן מן השחיטה, שבה היו לו זכויות מיוחדות. ר' עמרם קרח כותב באשר לראב"ד של קהילת צנעא, שתמורת כל שירותיו לציבור שנעשו בחינם 'תיקנו שיהיה הוא לכדו השוחט ובודק בבית המטבחים הצבורי, ולוקח שכר השחיטות כולם, נתחים ידועים מבשר הבהמה הנשחטת, ושיעור משקל נתחים אלו, שכר שחיטת בהמה גסה אחת, קילו אחד וחצי'.²⁶ תקנה זו היתה מקובלת עקרונית גם בכפרים ובעיירות. כך למשל בסכסוך שפרץ בין שני מאריין על השחיטה באחת מן הקהילות שמחוץ לצנעא, בשנת 1872, פסק ר' סלימאן קארה, ששכר השחיטה יתחלק ביניהם שווה בשווה.²⁷ ובתעודה שלפנינו נקבע הסדר מורכב יותר בין המארי ובין שלושת השוחטים האחרים, תוך כדי

24 ראה: ש"ד גויטיין, 'החינוך היהודי בארץ תימן כטיפוס של חינוך יהודי מקורו, מגמות, ב (תשי"א), עמ' 173 ואילך.

25 ראה: הליכות תימן, עמ' 65.

26 סערת תימן, עמ' קיג, הרב קאפח מוסר הערכה שונה, של שניים־שלושה קילו על כל ראש בקר, ראה: הליכות תימן, עמ' 91.

27 יהודה רצהבי (עורך), בואי תימן, תל־אביב תשכ"ד, עמ' 190-191.

שמירת זכויותיו המיוחדות של המארי. ואלו פרטי ההסדר: בהמה גסה שנשחטה בידי המארי, יקבל זה חצי שכרה והחצי השני יתחלק בשווה בין שלושת השוחטים האחרים; אם נשחטה בידי אחד מהם, יקבל המארי שלישי שכרה, ושני השלישים האחרים יתחלקו בשווה בין שלושת השוחטים. בהמה דקה יינתן שכרה למי ששחט אותה לפי רצון בעליה. יצויין כי בצנעא, וככל הנראה גם בקהילות עירוניות גדולות אחרות, שבהן היתה שחיטה לצורך מכירה באיטליזים ושחיטה לצריכה פרטית של בעלי־בתים, היה להסדרים המיוחדים, שהעניקו זכות מיוחדת למארי, תוקף רק באשר לבהמות שנשחטו למכירה באיטליזים, ואילו שכר בהמות שנשחטו לצריכה פרטית ניתן לשוחט שנבחר לפי רצונו של בעל הבהמה.

מן הראוי לעמוד על עניין נוסף, העולה מן התעודה, והוא שהאחריות לכיצוע ההסכם בין המארי לקהילה ובינו לשוחטים האחרים הופקדה בידי השיח' של הקהילה, יחיא מוסא, המצטרף לחתימה על התעודה. דבר זה משקף מציאות ידועה בתימן, שהאדם התקיף בקהילה היה דווקא ראש הקהל ולא הרב. יתרה מזו, יש שנתנו תוקף להסכם בין בני הקהילה, או אף להוראה של בית־דין צנעא לקהילה כלשהי, בכך שחייבו את מפר ההסכם או ההוראה לשלם מס למושל או לשיח' המוסלמי במקום, או שחתמו על המסמך בנוכחות נכבדים מוסלמים.²⁸ יש בכך כדי ללמדנו, עד כמה רופפת היתה השליטה הממשית של ההנהגה היהודית בתימן על בני הקהילה, ואף נשק החרם לא היה יעיל דיו, אף שנעשה בו שימוש.

כללם של דברים: ראשית – בית־הדין בצנעא ראה עצמו אחראי לא רק לחיי היהודים בעיר צנעא, או בקהילות הסמוכות לה, אלא אף בקהילות רחוקות, שלעיתים אף לא היו בתחומי שליטתו של השלטון המוסלמי היושב בצנעא. שנית – פעילותו של בית־הדין בצנעא לא הצטמצמה במה שמוגדר בדרך־כלל כתחום הדתי בלבד, והיינו בדיקת חלפי השוחטים וידיעותיהם ההלכתיות של מסדרי קידושין וגירושין, אלא כללה גם את התחום החברתי, כגון טיבם של בעלי שררה בקהילות, חינוך ויחסים פנים־קהילתיים. זאת בוודאי משום העובדה, שלא חלה בקרבם ההפרדה בין המישור המעשי למישור הערכי של הדת, או בניסוח אחר – בין מצוות שבין אדם לחברו למצוות שבין אדם למקום.

28 מצויות דוגמאות רבות לעניין זה, שיש לרדן בו בארוכה כנפרד. נסתפק כאן רק בדוגמאות ספורות: הסכם פשרה על ידי ר' סלימאן קארה מ־1872, בנוכחות שני נכבדים מוסלמים ובחיוב תשלום מס לשיח' המקומי, בואי תימן, עמ' 190-191; הסכם פשרה על־ידי שני רבנים, מ־1890, כשההוצאה לפועל מופקדת בידי השיח' היהודי המקומי וחייב תשלום קנס למלכות על ידי מי שיפר את ההסכם, ראה: יוסף טובי, 'ידיעות על יהודי תימן מתוך ספרי שאלות ותשובות', שבט ועס, ז (תשל"ג), עמ' 287; הוראת בית־דין צנעא בעניין יהודי שהמיר את דתו בשנת 1887 ורצה לחזור בו, ההשגחה עליו שישמור על מצוות היהדות הופקדה בידי השיח' המוסלמי המקומי (סייד י), והיהודי חוייב בתשלום קנס לשיח' אם לא יעמוד בהבטחתו. ראה: יוסף טובי, 'הקהילה היהודית בתימן, בתוך מורשת יהודי תימן, בעריכת יוסף טובי, ירושלים תשל"ז, עמ' קיא-קיד; תקנת יהודי צ'אלע בין השנים 1827-1839 בעניין איסור מכירת יין לגויים, מסירתו של המפר את התקנה למלכות, ראה: 'יהודי תימן במאה הי"ט, עמ' 202.

שלוחי בית-דין צנעא לחפאש, שנת 1885

בהיות אמו"ץ¹ שאנו החתומים למטה הלכנו בשליחות ה' מריש גלותא בי דינא דק"ק צנעא יע"א² לפקח על ענייני בני ישראל היושבים חוץ למדינת צנעא על השוחטים והבודקים והדיינים והמריבות ומה שהוא צורך רבים בכח המסור בידינו מב"ד הגדול הי"ו.³

ויהי בהגיענו אל עיר חפשא⁴ יע"א וראינו שהם מריבים על ענין השררה בבית הכנסת והשחיטה. ובאו כל כללות הצבור לפנינו לדין, המה מלכיהם ושריהם, וראינו כל ענייניהם וכל מריבותם שהם מריבים עלא⁵ מרי סעיד סוילם, עלא אנה בישל אלמברכים⁶ בבית הכנסת ששי בראשית⁷ וג"כ של ר"ח⁸ בחזקה.⁹ והשיב להם שיש לו צוואה מאביו.

- 1 אמת וצדק.
- 2 דקהל קודש צנעא יעזרם אל. והמכוון לר' סלימאן אלקארה. בעברית של יהודי תימן 'בית-דין' משמעו גם ראש בית-דין.
- 3 מבית דין הגדול ה' ישמרהו ויחיהו. המכוון לבית-הדין בצנעא.
- 4 חפאש, קהילה קטנה במערב תימן, בין מחוית למנאביה. האגדה מספרת, כי בעת גלות מוזה. 'בהגיע דבר המלך' לצאת לגלות, 'עמדו כולם אנשים ונשים וסף, תפשו ספרי תורות בידם והפילו עצמם בתוך הנחל כולם כאחד, אמרו: מי שיתבע עלבונה של תורה יתבע עלבוננו, ומתו בתוך הנחל. והעיר שלהם נתקדשה לא יוכל זר לעבור בה. ובליל שבועות ובליל כפור והוש"ר (= והושענא רבה) ובליל שמחת תורה שומעים הרנה והתפלה ורואים נרות ועששיות מאירות... גם חרבות העיר ובית הקברות שלהם נתקדשו, גם הצאן והבקר לא ירעו אל מול משכנותם, וקבריהם של אבותם, ועד היום הזה אם יש איזה צרה, עצירת גשמים וכיוצא, הולכים להתפלל שם ומיד נענים, ונקראת מערת (= בית הקברות) הכהנים כי כהני ה' יקראו'. את האגדה מביא ר' אברהם ערוסי, יליד מחוית, בספרו 'קורא הדורות'. היא נדפסה בידי יהודה רצהבי. במאמרו 'גלות מוזה', ספונות, ה (תשכ"א), עמ' שצג.
- 5 ערבית: על.
- 6 ערבית: על שהוא לוקח את המברכים. 'מברך' בעברית של יהודי תימן הוא אחד מקטעי הקריאה בספר-תורה בציבור.
- 7 זהו קטע ארוך במיוחד על-פי החלוקה המקובלת בין יהודי תימן (ראה: סערת תימן, עמ' קסג). הקטע נחשב גם משום שבו נזכר הזיווג הראשון — תחילתו 'והאדם ידע את חוה אשתו' (בראשית ד: א) — על-פי תפישת המקובלים. אמנם בדרך-כלל נהגו בתימן להעלות ל'שישי' את אחד הילדים (ראה 'פעולת צדיק' למהר"ץ, חלק ב, תל-אביב תשכ"ה, סי' צו, עמ' פה) והוא על-פי זוהר. שמות, פרשת שלח, דף קסד, והמסופר שם. שר' שמעון בר-יוחאי 'לא היה סליק כל יומיו אלא שתיאתה'. 'שישי הוא ספירת יסוד הנקראת צדיק, וקטן מוחזק צדיק, שלא ראה קרי. אך את ה'שישי' הנ"ל — 'והאדם ידע את חוה אשתו' נהגו למכור בשל

וכיון שראינו שלא הביא ראית זכות בהם ולא היה בטענתו כלום כדי שיחזיק בהם — נפסק הדין ביניהם שאין לו באלו המברכים שום חזקה ולא זכות אלא ידו כיד הקהל שוה בהם. וקנע¹⁰ מרי סעיד דנן במה שנוכר לעיל שאין לו באלו המברכים שום חזקה והרי הוא כאחד העם. ומכיון שקיבל עליו מרי סעיד דנן את הדין באו כל כללות הקהל אלד'י ביצלו פי אלכניס אלאולה¹¹ ואכ'תארו מרי סעיד דנן יסתנב עליהם עאקל פלכניס אלאולה לצלה ובדעה ופתיחת ס"ת וקראיה ומן אראד יעאום מן תחת ידה לצלה ופתיחת ס"ת הרשות בידו. וקיבל עליו מרי סעיד אנה יסתנב עאקל פלכניס אלמד'כורה עלא חסב מא דיכר. עאד התנו הצבור עלא מרי סעיד עלא שרט¹² יתנהג עמם בענוה ויראת שמים שלא לקנתר ושיהיה קובע עת לתלמוד תורה בצבור ג' הלכות לפחות לילייה¹³ בעד ערבית כדי להודיע לצבור כיצד יתנהגו בענייני איסור והתרה ואז חפץ ה' בידו יצלח ויגדיל תורה ויאדיר.

וג"כ ענייני השחיטה תציר בין השוחטים בשוה מן טרף מנהם אכפא אן ד'בח מרי סעיד פלמג'זרה ארד לשאר השוחטים אנאצפה תתקסם נצף אלאג'רה בין יחיא סעיד והארון אחסן והארון אלאשול תציר

חשיבותו המיוחדת, ורבים רצו להתכבד בו. וראה מה שכתב בעניין זה מהרי"ץ בפירושו 'עץ חיים' על התכלאל, בעניין הוצאת ספר תורה, אחרי תפילת שחרית של שבת, וכן דברי ר' אברהם נדאף בהערותיו 'ענף חיים' לתכלאל, במקום הנ"ל. יצויין שקהילות האשכנזים נוהגים להעלות ל'שישי' בכל שבת את המכובד שבציבור, על-פי דברי הזוהר שם. מתנגדי הקבלה בצנעא בדורות האחרונים ביטלו את מנהג העלאת הילדים ל'שישי' והעלו אותם ל'רביעי' (ראה הליכות תימן. עמ' 68, בשם 'זיש נוהגים').

8 וגם כן של ראש-חודש, המכוון ל'מברך' השלישי או הרביעי, שכן בראש-חודש עולים לתורה ארבעה גוברי בלבד, ומהם שניים הראשונים כהן ולוי.

9 ראה הערת הכותב בסוף התעודה.

10 ערבית: הסתפק, התרצה, הסכים.

11 מכאן שהיו בקהילה לפחות שני בתי-הכנסת, האחד קדום והשני (או האחרים) יותר חדש. אפשר שזה נבנה עם התרחבות הקהילה תחת השלטון התורכי.

12 ערבית: אשר מתפללים בבית-הכנסת הקדום ובחרו במרי סעיד דנן שיכהן בתוכם כעאקל בבית-הכנסת הקדום לתפילה, להתחלה, לפתיחת ספר-תורה ולקריאה (= לימוד). ואת מי שירצה להזמין מכוחו לתפילה ולפתיחת ספר תורה הרשות בידו. וקיבל עליו מרי סעיד לכהן כעאקל בבית-הכנסת הנזכר על-פי מה שנאמר. עוד התנו הציבור על מרי סעיד, בתנאי.

13 מדי לילה. יהודי תימן לא נהגו ללמוד 'בין מנחה למעריב' בבית-הכנסת, אלא לפני עלות השחר, קודם תפילת שחרית, לאחריה ('שילוש'), וכן לפני תפילת מנחה ולאחר תפילת ערבית. את הזמן הקצר שבין מנחה לערבית העבירו באמירת מזמורי תהלים בצוותא.

אנאצפה בינהם את'לאת' ואן ד'יבח ואחד מן השוחטים ללמג'זרה רד למרי סעיד את'לות' ות'לת'יין תציר את'לאת' בין שאר השוחטים. הני מילי אלבקרי אלד'י תתקסם אג'רתה אבל אלגנמי תציר בינהם רוס עדר. ואמא בעל בית ארצ'א לבעל הבית מן אראד ידעי יד'יבח לה הרשות בידו וישל השוחט אג'רתה לה כלהא.¹⁴

ואד'א¹⁵ אירע שום ספק בטרפיות יצטרפו כל השוחטים ישאו ויתנו בהלכה ויהיו נוחים זה לזה כי היכי דלמטנהו שיבא מכשורא.¹⁶ וקיבלו כל השוחטים וג"כ כללות הקהל על עצמם בכל מה שזוכר לעיל באלה ובשבועה כל מן יזיד¹⁷ יערער על כל מה שזוכר ברצונם ומדעתם לא אנוסים ולא מוטעים. ואדרך פי ד'אלך עלא אשיך¹⁸ סידי יחיא מוסא יש"ל יצ'בט עלא מא ד'כר ולו תהיה צדקה מאת ה' על קו הדין. האד'א מא וקע בין אלמד'כורין¹⁹ וקיים יום א' כ"ד סיון בקו"ץ.²⁰

הצעיר יחיא בא"א²¹ חיים שיך' ס"ט²²

הצעיר חיים בא"א מ"ו סאלם חבשוש ס"ט

גם אני הבא על החתום נצטרפתי עם החתומים למעלה

הצעיר יחיא מוסא יצ"ו ס"ט

ומלת בחזקה מודגשת ומיעיד אני על עצמי הבא על החתום לעיל
הצעיר יחיא בא"א חיים שיך'

14 ערבית: מי שיוזמן מהם יש להסתפק בו. אם שחט מרי סעיד בבית המטבחים יתן לשאר השוחטים את החצי (משכר השחיטה). תתחלק מחצית השכר בין יחיא סעיד והארון אחסן והארון אלאשול, תהיה המחצית ביניהם שלישים. ואם שחט אחד מן השוחטים בשביל בית-המטבחים יתן למרי סעיד שלישי (משכר השחיטה) ושני שלישים יהיו שלישים בין שאר השוחטים. הני מילי בבן-בקר ששכרו (שכר שחיטה) מתחלק, אבל בן-צאן יהיה (השכר) ביניהם (על-פי) מספר ראשי (הצאן שנשחטו). ובאשר לבעל-בית ההסכמה לבעל-הבית את מי שירצה לבקש לשחוט לו הרשות בידו, ויקח השוחט את שכרו כולו בעבורו.

15 ערבית: ואם.

16 יעיינו יחד בשאלה, כדי להגיע לדקדוקו של עניין (על-פי בבלי סנהדרין ז, ע"ב).

17 ערבית: יוסיף.

18 ראש הקהל שהיה מכונה גם בתואר עאקל. ויש להבדיל בינו לבין עאקל אלכניס הנזכר בתעודה לעיל, וראה במבוא.

19 ערבית: והאחריות בזה על השיח'. האדון יחיא מוסא, יחי שמו לעולם, יפקח על מה שזוכר... זה מה שנעשה בין הנזכרים.

20 בקצ"ו לשטרות, התרמ"ה ליצירה (1885).

21 בן אדוני אבי.

22 סין טין (= עפר וטיט). והוא כינוי של ענוה.

וכד'אלך יציר דול אלמברכים בין הצבור ס[ו]ייה ג'מבה ג'מבה וילזם החזן של בית הכנסת יודיע לצאחב אדול מן אלועד לכוון יקץ דולה מן אלועד²³ כדי לקיים אז ראה ויספרה הבינה וגם חקרה.²⁴ ואד'א קאם צאחב אדול והוא אינו יודע עלא אלחזן יכ'ליה ישלים ג' פסוקים לבד ואח"כ יקרא לשני, והשני יברך בדולה ודול חברו. האד'א מא ארתצ'ו בה²⁵ כלל הקהל ברצונם ומדעתם יום הנזכר בפנים בקו"ץ.

הצעיר יחיא בא"א חיים שיך' ס"ט

הצעיר יחיא מוסא יצ'ו ס"ט

[מקור התעודה: כ"י ששון 973, עמ' 99-100

(תיק מכון בן-צבי, מס' 269)].

23 ערבית: ובאופן זה יהיה תור המברכים בין הציבור בשוה בזה אחר זה, וחייב החזן של בית-הכנסת להודיע לבעל התור עוד בימות החול כדי שישנן את תורו עוד בימות החול.

24 איוב כח: כז. וענין זה של השינון דרשוהו חז"ל בשמות רבה מ: א.

25 ערבית: ואם קם בעל התור והוא אינו יודע (לקרוא כחלכה) על החזן להניח לו להשלים שלושה פסוקים בלבד... והשני יברך (ויקרא) את תורו ותור חברו. זה מה שהסכימו עליו.

הרשאה לשחיטה משלוח בית-דין צנעא — שנת 1940

שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול.¹
 בהיות אמו"ץ² כי בהיותי עביד שליחותיהו דרבנן ורישי גלותא דק"ק
 צנעא יע"א כה"ר³ עמרם ן' יחיא קרח⁴ הי"ו⁵ באתי לעיר אלשאחד ייה"ה⁶
 בא לפני התלמיד הותיק ה"ה⁷ סלימאן בן יחיא אלצ'עיפה הי"ו והסדיר
 לפני הלכות שחיטה ועט"ר⁸ אינהו ואביוזיהו ולימדתי אותו בהלכה
 ובמלאכה וגם כן בהלכה למעשה בטביעות עינא אשר הוא עיקר כדי
 לידע סדרי הבדיקות דבר דבור על אפניו על כל נתח ונתח. וקמי שמיא
 גליא כי הכרחתי את עצמי למען לא יכשלו באיסור טריפות הפוגם
 בנפש ובגוף. ושאלתי אותו והיה משיב על אסור אסור ועל מותר מותר
 בטעמא בסברא בחכמתא בסוכלתנותא, וגם סר⁹ סכין לפני והשחיו את
 הסכין ובדקה בדקה יפה והגונה והרגיש אפילו בפגימה דקה. אשר על
 כן נתתי לו רשות לשחוט בהמה חיה ועוף לו ולאחרים עמו ואין עליו
 מחאה משום אדם. ומן קדם י"י יתקיף בידיה וחפץ ה' בידו יצלח ויגדיל
 תורה ויאדיר. והשבעתי אותו שיהא מחזר על לימודו והעיקר יראת
 שמים. וכתבתי דא לזכו ולראיה בידו.
 יום א' חדש כסלו ט"ו בו ברנ"ב¹⁰ תש"א. סדר הלוא לאלהים פתרונים.¹¹
 הצ' שד"ר יוסף ן' כמה"ר¹² יחיא נחום הי"ו.

[מקור התעודה: תיק מכון בן-צבי 353/7].

- 1 תהלים קיט: קסה.
- 2 אמת וצדק.
- 3 דקהל קודש צנעא יעזרם אל כבוד הרב רבי.
- 4 ראה עליו לעיל, עמ' 95.
- 5 ה' ישמרו ויחיהו.
- 6 קהילה יהודית סמוכה לאלשאגאדרה.
- 7 החכם הנכבד.
- 8 וע' (שבעים) טרפיות.
- 9 העביר.
- 10 לשטרות, תש"א ליצירה (סוף 1940).
- 11 בראשית מ: ח, פרשת וישב.
- 12 הצעיר שלוחא דרבנן יוסף ן' כבוד מורנו הרב רבי.

שלוח בית־דין צנעא מזמן אליו שוחטים

יזדמן וייתי¹ לקמן סלימאן ן' סלימאן מדאר² הוא וכל השוחטים הראשון ן' עואץ' והב' מחפוף' והג' ן' אבורוס, וכל השוחטים שאצלכם, להיבדק בדיני שחיטה ועט"ר³ בגזירת מלכין, מאן מלכי רבנן,⁴ ובגזירת רבני זמנינו ב"ד צנעא וכל ראשיהם. וכל אשר לא יבא כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה⁵ הל הל הל הל הל הל⁶. וההזדמנות⁷ תהיה לעיר אלצבר. הצעיר שד"ר הארון ן' כה"ר חייא⁸ נחום הי"ו.

מאחור:

י"צאל⁹ ליד סלימאן ן' סלימאן מדאר הי"ו.

[מקור התעודה: תיק מכון בן־צבי 353/8]

- 1 אין תאריך לתעודה, אבל יש להניח שהיא משנות השלושים המאוחרות או משנות הארבעים למאה העשרים. שלוח בית־דין צנעא שולח מכתב זה אל הקהילה שלא נתפרש שמה, משום שלא היה בכוונתו לבקר בה, ומוזמן את שוחטיה אל הקהילה שעשה בה.
- 2 נראה שהיה השוחט הראשי בקהילה.
- 3 ושבעים טרפיות.
- 4 בבלי גיטין סב ע"א.
- 5 איום בחרם, והלשון על־פי עזרא י: ח.
- 6 לא נתברר לי. אפשר היא מעין מלת זירוז והתראה (כמו הצירוף 'אללה אללה', הרווח במסמכים יהודיים מתימן).
- 7 ההתועדות, התאספות השוחטים בקהילת צבר, שאף היא סמוכה לאלשגאדרה.
- 8 הוא ר' יחיא נחום.
- 9 ערבית: יובא, יגיע.